

Allmänhetens uppfattning om olika samhällsfrågor är intressanta och relevanta på flera sätt. Dels kan "den allmänna opinionen" antas påverka politiska beslut, dels kan uppfattningen om narkotikalagstiftningen antas ha konsekvenser för individernas beteende och dels kan det ha betydelse för preventiva insatser.

Olika undersökningar visar generellt samma bild:

- Stödet för nuvarande lagstiftning är starkt i Sverige, såväl när det gäller frågor om att legalisera cannabis som kriminaliseringen av eget bruk.
- Men stödet har minskat de senaste åren. Speciellt markant är denna tendens hos unga.
- Förändringen i ungas attityder har inte följts av motsvarande förändring i cannabisanvändning.
- Inom EU som helhet finns en betydligt mer tillåtande hållning till cannabis än i Sverige.

Introduktion

Mycket tyder på att Sverige och stora delar av världen är i en brytningstid när det gäller narkotikapolitik och synen på narkotikaanvändning. Ett sätt att följa utvecklingen är att studera opinioner. Innehållet i detta PM grundar sig främst på olika opinionsundersökningar från de senaste fem åren.

Termen "opinion" är ett kollektivt begrepp, som kan beskrivas som summan av individernas åsikter (Gilljam & Persson 2015). Ibland används begreppet "attityd", som oftast definieras som mer sammansatt och bestående av kunskap/tankar, känslor och handlingsbenägenhet. Sambandet mellan attityd och handling är dock inte enkelt, det är inte självklart så att en förändring i attityd kommer först och leder till en förändring i beteende.

Syftet med denna text är att översiktligt beskriva tendenser inom den allmänna opinionen kring narkotikalagstiftningen, framförallt aspekter av legalisering och avkriminalisering och då speciellt avseende cannabis. Det material vi utgår från är en större europeisk undersökning, studier som handlar om svenska folkets opinion samt studier som beskriver olika delar, till exempel åldersgrupper.

Europeiskt perspektiv

Ipsos genomförde sommaren 2021 en undersökning på uppdrag av EU-kommissionen (Flash Eurobarometer 2022). Datorassisterade telefonintervjuer genomfördes med 25 713 personer,

15 år och äldre, fördelade över EU:s samtliga 27 medlemsnationer. Från Sverige deltog 1003 personer. Det ger dels en bild av EU i stort, dels av samtliga medlemsländer.

En stark majoritet, omkring 90 procent, av respondenterna inom EU stöder förbud när det gäller försäljning av heroin, kokain och MDMA, men endast 35 procent stöder förbud mot försäljning av cannabis. Några länder har en mer restriktiv opinion även vad gäller cannabis.

Men det handlar också om hur frågan ställs. Flash Eurobarometer har två frågor som berör detta område. I Q 12 formulerades frågan "Försäljning av droger som cannabis och kokain är officiellt förbjuden i alla EU:s medlemsstater. Anser du att följande substanser ska fortsätta att vara förbjudna eller bör de vara reglerade". (För ett utdrag ur den tabellen, avseende Sverige och EU som helhet, se tabell 1 nedan.) I den formuleringen finns dels en antydning om att substanserna är förbjudna men att det inte riktigt fungerar i praktiken – "officiellt förbjuden" – dels finns en oklarhet om hur "reglerad" tolkas av respondenterna.

Tabell 1. Procentuell andel i EU resp. Sverige som angett att de anser att försäljning av olika substanser bör vara förbjuden eller reglerad.

	Heroin	Heroin	MDMA	MDMA	Kokain	Kokain	Cannabis	Cannabis
	Förbud	Reglerad	Förbud	Reglerad	Förbud	Reglerad	Förbud	Reglerad
Sverige	96	4	91	8	93	6	64	35
EU	92	6	89	9	89	10	35	62

Flash Eurobarometer 2022, Q 12, sid 72.

I EU som helhet, liksom i Sverige, finns ett starkt stöd för att försäljning av heroin, MDMA (ecstasy) och kokain ska vara förbjudet. Däremot är det endast 35 procent inom EU som menar att cannabisförsäljning bör vara förbjudet, 62 procent föredrar reglering. I Sverige är siffrorna när det gäller cannabis ungefär omvända: 64 procent vill ha fortsatt förbud, 35 procent reglering.

Stödet för reglerad försäljning är generellt större hos högutbildade, män, yngre och personer boende i större städer. Personer som svarat att drogbruk och försäljning är ett problem i deras bostadsområde är generellt mer för ett förbud. Så är också fallet för personer som själva aldrig använt cannabis.

I Q 9 handlar det om cannabisanvändning. Frågan lyder: "Enligt din åsikt, borde cannabis vara tillåtet för:"

1. Varken medicinsk eller rekreationell användning
2. Endast medicinsk användning och efter förskrivning
3. Endast medicinsk användning men utan förskrivning
4. Både medicinsk och rekreationell användning
5. Vet ej

Vi kan konstatera att det nuvarande läget i Sverige stämmer med alternativ 2, det finns cannabisbaserade läkemedel, likväl som det finns opioidbaserade läkemedel. Narkotikalagstiftningen hindrar inte detta.

Tabell 2. Procentuell andel i EU och Sverige som angett att de anser att cannabis bör vara tillåtet eller otillåtet enligt olika alternativ.

	Sverige	EU
Varken medicinsk eller rekreationell användning	12	6
Endast medicinsk användning och efter förskrivning	69	62
Endast medicinsk användning men utan förskrivning	3	8
Både medicinsk och rekreationell användning	13	23
Vet ej	2	2

Flash Eurobarometer 2022, Q 9, sid 78.

Vid en första anblick kan det se ut som om en liten minoritet (6 procent inom EU, 12 procent inom Sverige) anser att cannabis ska vara otillåtet. Men alternativ 2, tillåtet efter förskrivning är det rådande läget, ger en helt annan bild: 68 procent inom EU och 81 procent inom Sverige menar att det bör vara förbjudet på motsvarande nivå som t ex morfinpreparat. Vi kan också konstatera att det finns en skillnad mellan Sverige och EU som helhet: i Sverige är det endast 13 procent som anser att det bör vara tillåtet att röka cannabis i berusningssyfte, medan motsvarande siffra för EU som helhet är 23 procent.

Svenska undersökningar

SOM-institutet vid Göteborgs universitet genomför årligen en större undersökning med postenkäter som även går att besvara på internet. År 2022 besvarades enkäten av drygt 12 000 personer (cirka 49 procent av urvalet), fördelade på 12 grupper som delvis fått olika frågor. Åldersgruppen är 16-90 år, svenska och utländska medborgare med sin primära adress i Sverige.

I rapporten *Svenska trender 1986-2022* (SOM-institutet 2023 a) redovisas förändring över tid avseende olika frågor. Bland annat har respondenterna fått ta ställning till påståendet "Legalisera cannabis". Svartalternativen var "mycket bra förslag", "ganska bra förslag", "varken bra eller dåligt förslag", "ganska dåligt förslag", "mycket dåligt förslag" samt "ingen uppfattning". År 2013 ansåg 6 procent att det var ett mycket bra eller ganska bra förslag, år 2021 hade andelen ökat till 11 procent.

Frågan om avkriminalisering av eget bruk lyftes i rapporten *Allmänhetens åsikter om politiska förslag* (SOM-institutet 2023 b). Respondenterna tog ställning till påståendet "Avkriminalisera personligt bruk av narkotika". Svartalternativen var samma: "mycket bra förslag", "ganska bra förslag", "varken bra eller dåligt förslag", "ganska dåligt förslag", "mycket dåligt förslag" samt

”ingen uppfattning”. Av respondenterna svarade 70 procent att det var ett mycket dåligt eller ganska dåligt förslag. Endast 11 procent ansåg det vara ett mycket bra eller ganska bra förslag. Större andel unga var positiva, men även i de yngre åldersgrupperna svarade största andelen att det var ett mycket dåligt förslag.

Novus (2023) frågade ett riksrepresentativt urval (på uppdrag av Forskning och framsteg) om de kan tänka sig att tillåta cannabis (innehav, bruk, försäljning) för privat bruk. En majoritet (65 procent) svarade nej, men 28 procent svarade ja.

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, publicerade år 2020 en fokusrapport som utgår från data från CAN:s nationella skolundersökningar (Gripe 2020). Gripe visar att andelen elever i åk 9 som anser att det ”borde vara tillåtet att röka hasch eller marijuana” har ökat, men att majoriteten fortfarande tar avstånd från det påståendet.

Tabell 3. Procentuell andel elever i åk 9 som instämmer eller tar avstånd från påståendet ”Det borde vara tillåtet att röka hasch eller marijuana”

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Varken instämmer eller tar avstånd	Tar delvis avstånd	Tar helt avstånd	Ej svar
2003	5	5	8	10	70	1
2019	13	10	10	11	50	6

Gripe 2020

Denna fråga var en av sex som Gripe använde för att bedöma förändrade attityder till narkotika. Tre av frågorna avsåg att ge en bild av om respondenten uppfattar narkotika som ett problem och tre andra frågor avsåg att visa hur restriktiv hållning eleven har. Slutsatsen är att narkotika uppfattas som ett problem – men i mindre grad 2019 än 2003. Även den restriktiva hållningen har minskat. Flickor var något mer restriktiva än pojkar. Elever som har använt narkotika var mindre restriktiva än de som inte använt.

År 2019 ställdes frågorna även till elever från åk 2 i gymnasieskolan. Skillnaden mellan åk 9 i grundskolan och åk 2 i gymnasieskolan var liten.

Attityder till narkotika visade sig ha ett samband med användning, men Gripe påpekar också att den förändring som kan ses när det gäller synen på narkotika som ett problem och den restriktiva hållningen inte har motsvarande förändring när det gäller narkotikaanvändning.

Andra aspekter av förbudet och attityder visar den studie som NPC gav IPSOS (2021) i uppdrag att göra. Där framgår att den främsta orsaken till att de flesta inte prövar cannabis är att de inte har lust, därefter är förbudet den anledning unga vuxna anger till att de inte använder cannabis.

Folkhälsomyndigheten gav 2021 Gullers Grupp och Norstat Sverige i uppdrag att undersöka vuxnas attityder till cannabis och annan narkotika. De genomförde både en enkätstudie och

fokusgruppintervjuer. Enkättagarna (1015 personer) var ett representativt urval mellan 18 och 65 år (Folkhälsomyndigheten 2023).

Folkhälsomyndighetens rapport visar att ungefär 94 procent av respondenterna anger att narkotika generellt ska vara olagligt att använda, men när det gäller cannabis är motsvarande siffra 67 procent. Cirka 15 procent anger att cannabis bör vara lagligt att använda. Yngre är mer positiva till detta än äldre.

I den svenska debatten har ibland angetts att legalisering av cannabisförsäljning skulle förstöra marknaden för de kriminella gängen. En undersökning som Indikator Opinion Gjort på uppdrag av Sveriges Radios ekoredaktion visar att de flesta inte tror på det. Alternativet "legalisera försäljning av cannabis" samlade endast 10 procent. De flesta ville i stället se en större satsning på förebyggande åtgärder. "Tidövaljare" var något mer positiva till effekten av att legalisera cannabis än "rödgröna väljare". Undersökningen omfattade 6907 personer i åldern 18-80.

Sammanfattande diskussion

Sammantaget visar de undersökningar som ingår i denna översikt att opinionen i Sverige är fortsatt restriktiv. Det finns inte något opinionsmässigt stöd för att avskaffa förbudet mot att använda narkotika eller legalisera cannabis. Men tendensen är att den restriktiva hållningen minskar. Större andel, främst av unga, är positiva till liberalisering av narkotikalagstiftningen. Opinionsen inom EU är generellt mindre restriktiv än i Sverige.

Det är inte lätt att formulera enkätfrågor som alla uppfattar på samma sätt. I några studier finns anledning att vara skeptisk till vad respondenterna egentligen anser sig ha svarat. Detta är dock inget som påverkar den allmänna tendensen.

Stödet för förbud, såväl avseende försäljning som användning, är stort för de flesta narkotikaklassade medel. Men en substans sticker ut: cannabis. Det är en minoritet som vill tillåta cannabis (i de flesta studier cirka 15 procent) men andelen har ökat de senaste åren. Förändringen är störst bland unga. En viss sådan förskjutning kan ses även när det gäller inställning till om eget bruk fortsatt bör vara olagligt.

Gripe (2020) påpekar att det finns ett samband mellan attityder och användning, men att förändringen i attityd inte motsvaras av någon förändring när det gäller narkotikaanvändningen. Ett samband innebär inte självklart att det är ett orsakssamband. Men kanske är den förändrade attityden ett tecken på en kommande konsumtionsökning?

Berth Hagel

Referenser

- European Commission (2022) *Impact of drugs on communities*. Flash eurobarometer 493. Ipsos/European Commission [impact of drugs on communities-DR0821411ENN \(1\).pdf](#)
- Folkhälsomyndigheten (2023) *Vuxnas attityder till cannabis och annan narkotika*. Stockholm: Folkhälsomyndigheten [vuxnas-attityder-cannabis-och-annan-narkotika \(1\).pdf](#)
- Frisk, Johan (2019) Vad händer när det blir lagligt att röka gräs? *Forskning och Framsteg* 2019 09 09 [Vad händer när det blir lagligt att röka gräs? | Forskning & Framsteg \(fof.se\)](#) Läst 2023 11 23
- Gilljam, Mikael & Persson, Mikael (2015) *Den allmänna opinionen – en introducerande handbok* Stockholm: Liber
- Gripe, Isabella (2020) *Upp till var och en? Förändringar i ungas attityder till narkotika mellan åren 2003 och 2019*. CAN Fokusrapport 07. [fokusrapport-07-2020.pdf](#)
- Indikator Opinion (2023) väljarbarometer oktober 2023 [Indikator Opinion - Oktober 2023 - Partisympati](#) (Sök på "gängbrottslighet".)
- IPSOS 2021) på uppdrag av Narkotikapolitiskt Center
- Ljungström, Viveka (2019) Låt inte debatten handla om moral. *Forskning och Framsteg* 2019 09 26 [Låt inte debatten handla om moral | Forskning & Framsteg \(fof.se\)](#) Läst 2023 11 23
- Novus (2023) *Sverige inte redo för cannabis*.
- SOM-institutet (2023 a) *Svenska trender 1986-2022*. [1. Svenska trender 1986-2022 \(1\).pdf](#)
- SOM-institutet (2023 b) *Allmänhetens åsikter om politiska förslag*. SOM-rapport 2023:39. [39. Allmänhetens åsikter om politiska förslag 2022 \(1\).pdf](#)
- Sverige inte redo för cannabis. NOVUS, uppdrag åt Forskning och Framsteg 2019. [Sverige inte redo för cannabis - Novus](#)